

Látássérült gyermek az óvodában

Módszertani segédlet az óvodai integrációhoz

Szerkesztette: Dobos Kristófné

*Pécsi Éltes EGYMI Utazó Gyógypedagógusi Hálózat
2018.*

Tartalom

1. A látássérülés fogalma, fajtái	3
Diagnosztika	4
2. A látássérülés felismerése	5
3. A gyengénlátók sérülésének jellemzői, a megsegítés módja	6
4. A vakok sérülésének jellemzői, a megsegítés módja	10
Nevelési alapelvek	11
5. A szociális beilleszkedés nehézségei	12
Speciális fejlesztés	13
Jövőkép	13
Felhasznált irodalom	14

1. A látássérülés fogalma, fajtái

A gyógypedagógiai értelemben vett látássérülés pedagógiai szempontok mentén kialakított kategória. A látáscsökkenés személyiségfejlődésre gyakorolt hatásai határozzák meg. A gyakorlati élethez, az ismeretszerzéshez, tájékozódáshoz és a neveléshez-oktatáshoz szükséges képességek fejlődésének lehetőségei mentén fogalmazódott meg. Azt veszi alapul, hogy milyen mértékű az a látásromlás, ami miatt a gyermek már különleges pedagógiai segítséget igényel, valamint még mekkora látás teszi lehetővé a látáson alapuló fejlődést, ismeretszerzést. Megállapításához ugyanakkor mérhető orvosi kritériumok igénybevétele szükséges. Szemészeti vizsgálatra épül, és a látás több tényezőjét veszi figyelembe, elsődlegesen a látásélességet, kontrasztérzékenységet és a látóteret.

A mérés minden esetben kétszemes látás figyelembe vételével történik, és a jobbik szemén mért látást veszi alapul. Aki az egyik szemével jól lát, nem igényel segítségnyújtást, nem tartozik a látássérült kategóriába. Igaz ez akkor is, ha az egyik szem vak, de a másik szemmel nincs probléma.

A mérés a pedagógiai helyzethez igazodva segédeszközben, vagyis szemüvegben történik. A szemüvegben jól látó gyermek nem igényel speciális segítséget a mindennapi életben, a tanulási folyamatban.

A meghatározás figyelembe veszi a halmozott szembetegséget és a romló tendenciájú diagnózist.

A látásélesség mérőszáma a vízus (V), ami a retina (a szem belső felszínét borító ideghártya) felbontóképességén alapul. A tökéletes látás értéke V: 1, látássérülés V:0,33 vagy annál kisebb érték esetén áll fenn.

Ép látásélesség mellett is fennállhat látássérülés, amennyiben a látótér 15-20% vagy annál kisebb. Ebben az esetben beszélünk csőlátásról, amikor az érintett élesen lát, de egy rendkívül kis „lyukon”, vagyis a térlátása súlyos mértékben sérült.

A látássérülés kialakulása időpontja tekintetében lehet veleszületett vagy szerzett. Okaira nézve lehet genetikai eredetű, származhat veleszületett fejlődési rendellenességből, a magzati életben bekövetkezett különböző eredetű sérülésekből, a szülés kapcsán vagy csecsemőkorban fellépő behatások következményeként. Későbbi életkorban szerzett szembetegségek és balesetek eredményeként is kialakulhat.

Pedagógiai értelemben látássérült az a gyermek, akinek látásvesztése olyan súlyos fokú, hogy csak megfelelően kialakított tárgyi és személyi környezetben, speciális módszerek és eszközök segítségével képes a vizuális tapasztalatszerzésre és így az optimális fejlődésre. Látáscsökkenése legalább 67%-os, s emiatt személyiségfejlődése eltér az ép látásúakétól.

- látásélessége (vízusa) két szemmel, korrigáltan 0-0,33 között van
- látótere 15-20°, vagy annál kisebb

Súlyossági fok szerint lehet: vakság, aliglátás, gyengénlátás

Gyengénlátók, V: 0,1-0,33

A gyengénlátók szemüveggel korrigált látásélessége 0,1-0,33 (látásuk 10-33%) közötti, vagy több (0,4-0,5), de nagymértékű látótérszűkületük vagy romló tendenciájú szembetegségül van.

A gyengénlátók nevelése-oktatása megfelelő feltételek és segédeszközök igénybevétele mellett a vizuális megismerésre épül. Síkírás-olvasás elsajátítására képesek. A különböző típusú szembetegségek különböző módon befolyásolják a szem működőképességét, ezért a gyengénlátók látásteljesítménye nagyon eltérő lehet.

Aliglátók, V: 0,1 alatt

Az aliglátó kategóriába tartoznak, akiknek vízusa 0-0,1 (0-10%) közötti, ill. akiknek a látásteljesítménye több 0,1-nél, de nagyfokú látótérszűkülete van. Ezen belül megkülönböztetünk ujjolvasókat, akik egy-két méteren belül a felmutatott kéz ujjait meg tudják számlálni, nagytárgylátókat, akik nagy tárgyakat észlelnek homályosan. Valamint fényérzékelőket, akik a fényt érzékelik csupán, észlelik, hogy nappal vagy éjjel van, és hogy ég-e a villany a helyiségben. Az aliglátók a mindennapi életben hasznosítható vizuális információ-felvételre nagyon korlátozottan képesek, síkírást kommunikációra alkalmas mértékben elsajátítani nem tudnak, információszerzésük alapvetően a hallásra és a tapintásra épül. Meglévő látásuk azonban nagyban segíti téri tájékozódásukat, közlekedésüket.

Vakok, V: 0, fényt sem érzékelnek

A vakok fényt sem érzékelnek, ami nagymértékben korlátozza az ismeretszerzést, a képzetek és fogalmak tartalma eltér a látóképtől. Információszerzésük az egyéb érzékszervekre támaszkodik, elsődlegesen a hallásra és a tapintásra.

Diagnosztika

Gyermek- és tanköteles korban a látássérülés és egyben sajátos nevelési igény (SNI) megállapítására a **Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat Látásvizsgáló Gyógypedagógiai Tanácsadó, Korai Fejlesztő, Oktató és Gondozó Tagintézménye**, röviden (és továbbiakban) Látásvizsgáló jogosult. A Budapesten lévő Szakértői Bizottság (rég neve) országos hatáskörrel rendelkezik. Feladata komplex vizsgálatot követően (szemészeti vizsgálatra építve) a látássérülés és egyben a fejlesztésre való jogosultság megállapítása (SNI), a gyermek számára a nevelés-oktatást végző intézmény kijelölése és a gyermekek törvényi előírás szerinti kontrollvizsgálata. Amennyiben egy gyermekről megállapításra kerül, hogy látássérült, a későbbiekben felmerülő esetleges egyéb sérülések (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, figyelemzavar, autizmus...) diagnosztizálása is a Látásvizsgáló feladata.

A Látásvizsgáló mellett két országos hatáskörű EGYMI (Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény) segíti a látássérültekkel való munkát. A gyengénlátók számára a **Gyengénlátók Általános Iskolája, EGYMI (Bp.)**, a vakok és aliglátók számára a **Vakok Általános Iskolája, EGYMI (Bp.)**.

Ezek az intézmények ellátják a Budapesten integráltan tanuló gyermekek speciális fejlesztését, továbbá országos szinten segítik a látássérült gyermekek integrációját, különös tekintettel arra, hogy az ország több megyéjében szakember hiányában nem megoldott a gyermekek helyi ellátása. Eszközökölcsönzöt működtetnek, speciális továbbképzéseket szerveznek szakemberek számára, táborokkal segítik az érintett szülőket, gyermekeket.

Az országos és a helyi ellátás szakemberei szoros együttműködésben dolgoznak.

2. A látássérülés felismerése

A látássérülés megállapítása ugyan a Látásvizsgáló feladata, a gyanús jelekre való felfigyelésben nagy szerepet játszhatnak a gyermekek nevelését, oktatását végző szakemberek. A mindennapi életben többször nyílik lehetőségük az alaposabb megfigyelésre, változások észlelésére.

A veleszületett vakság felismerése kevésbé okoz nehézséget, legtöbb esetben a szülő már csecsemőkorban észreveszi és orvoshoz fordul. A gyengénlátás azonban nem ennyire egyértelmű, sokszor óvodáskorban jelentkeznek az első gyanús jelek, amikor az egyre pontosabb megfigyelést kívánó játékok, képeskönyvek megjelennek a gyermek életében.

A felismeréshez szeretnék segítséget nyújtani a következő szempontsorról, melyből 4-5 fennállása esetén gyanakodni lehet a gyengénlátásra.

- Külső jelek: hályog, kis-, ill. nagyszeműség stb.
- Szemkontaktus felvétele bizonytalan
- Feltűnő, színes tárgyak iránti közömbösség
- Képek, képeskönyvek iránti érdektelenség
- Közel hajol a tárgyakhoz, könyvekhez
- Nem néz a mutatott irányba, ill. mellénéz
- Ferde fejtartással nézegeti a tárgyakat, képeket
- A hangot adó, nagy formátumú játékokat kedveli
- Figyelmen kívül hagyja az apró tárgyakat
- Nehezen követi a mozgó tárgyakat
- Mozgása megkésett, ügyetlen
- Fél mászni, ugrani
- Nekimegy a bútoroknak
- Nem szereti a mozgásos játékokat kedvetlen, ügyetlen

- Bizonytalanul, nehezen tájékozódik
- Bátortalanság jellemzi vagy nincs veszélyérzete
- Megfigyelései felületesek
- Utánzást kívánó munkái pontatlanok
- Nem szívesen rajzol
- Kézügyessége ügyetlen
- Munkatempója lassú
- Nem szívesen kapcsolódik be a közös munkába, sorozatos kudarcok érik
- Közösségtől való félelem, elsősorban óvodába kerüléskor
- Ragaszkodik a biztonságot adó kísérőhöz

A felismerés során a szemüveg félrevezető lehet. Az optikai lencsék elsősorban a szem törési rendellenességeit tudják korrigálni. A gyengénlátás okai között azonban sokkal nagyobb számban fordul elő olyan szemészeti elváltozás, aminek hátterében a szemfenéken elhelyezkedő ideghártya, vagy maga a látóideg betegsége áll. Ezeket szemüveggel nem lehet korrigálni. Ilyen esetekben a gyermek szemén sokszor nincs jele a betegségnek, szemüveget nem visel, ennek ellenére nagyon rosszul lát. Máskor viszonylag vastag lencsét visel valaki, de az olyan mértékben tudja korrigálni a fennálló törési problémáját, hogy nagyon jó látást érnek el vele.

Amennyiben felmerül a gyengénlátás gyanúja, akár a szülő, akár az óvónő, a szülő beleegyezésével kezdeményezheti a gyermek vizsgálatát a Látásvizsgálónál. A további kontrollvizsgálatok indítása a gyermek nevelés-oktatását végző intézmény feladata.

3. A gyengénlátók sérülésének jellemzői, a megsegítés módja

Gyengénlátás esetén elsődlegesen magán a látási funkciókon és az azzal szoros összefüggésben fejlődő mozgáson figyelhetők meg a **sérülés** jelei.

A **látás** olyan *alappfunkciói* sérülnek, melyek a látók számára természetesek, sokszor nem is tudatosulnak, azonban az összetett észlelési funkciók alapját képezik. Egy tárgynak be tudjuk határolni a helyét, vagyis lokalizálni, tekintetünket rögzíteni tudjuk rajta, vagyis fixálni, egyik tárgyról a másikra át tudjuk vinni a tekintetünket, vagyis tekintetet váltani. Továbbá meg tudunk kisebb vagy akár nagyobb térben keresni egy tárgyat, azaz szisztematikusan végig tudjuk pásztázni a teret a szemünkkel. Ezek a funkciók, amelyek csecsemőkorban alakulnak ki, a sérült látás miatt nem tudnak megfelelően kifejlődni látássérülteknél, kialakításukhoz speciális fejlesztés szükséges.

Ezekre az alappfunkciókra épülnek az összetett *vizuális észlelési funkciók*, melyek a későbbi iskolai tanulás alapját is képezik. Ide tartozik egy kép felismerése, az azon látottak megfigyelése, részletek megkülönböztetése, következményesen pedig az erre épülő értelmezése és következtetések levonása. Pontos megfigyelés szükséges a vizuális differenciáláshoz is, vagyis, hogy észrevegyünk azonosságot (formaállandóság), különbséget, összetartozást (globalitás),

hiányt. A rész-egész felismerés (analízis-szintézis), gondoljunk a puzzle típusú játékokra, komoly nehézséget okoz a gyengénlátók számára. Az alak-háttér felismerés, a kifejezetten ilyen célból készült feladatokon túl nagyon sokszor megjelenik mindennapjainkban. Gondoljunk a könyvekben, tankönyvekben, plakátokon és számos helyen megjelenő egymást fedő, egymásra csúszó képekre. Ezek felismerése is rendkívül nehéz egy gyengénlátó gyermek számára. Képekben elmesélt történet, ahol a részletek megfigyelésével lehetséges a sorba rendezés, értelmezés, szintén komoly kihívások elé állítja a gyengénlátókat.

A sérült pásztázási funkció következményeképpen a kisebb és nagyobb *térben való eligazodás*nál rendkívül bizonytalanok. Szimultán módon nem látják át a teret, kis részletek pontos megfigyelésével, végigpásztázásával tudják összerakni. Igaz ez egy helyiségben való eligazodásra, de egy könyv oldalára vagy egy feladatlagra is.

Diagnózisától függetlenül a gyengénlátó gyermek sem közelre, sem távolra nem lát élesen, a legtöbb esetben fennálló szemfenéki elváltozások a látás szinte valamennyi összetevőjére kihatnak. A homályos látáson úgy próbál segíteni a gyermek, ahogy mi is ösztönösen tesszük, ha nem látunk jól valamit: közelebb megyünk. Az ő esetében ez olyan mértékű, hogy a papírhoz egyre közelebb hajol, sokszor annyira, hogy az orrával súrolja. Fontos tudnunk, hogy az ő esetükben ez nem rontja a szemet, sőt, ő akkor erőlteti a szemét, ha nem engedjük közel hajolni, és ezzel nem a számára ideális fókusztávolságból néz.

A látási funkciókat **külső környezeti tényezők** is nehezíthetik. A legtöbb szembetegség esetén a megfelelő általános megvilágítás elengedhetetlen, a helyiségekben, folyosókon rossz fényviszonyok mellett sokszor semmit nem lát egy gyengénlátó. A természetes fény a legmegfelelőbb számára, de megfelelő erősségű mennyezeti fényforrások is elengedhetetlenek. További helyi megvilágítás (asztali lámpa) nagyon sokat javít a látásán. Mindez mérhetően kihat a teljesítményére. Kerülni kell azonban a szembe tűző napot, a felületek becsillogását, mert az akár el is vakíthatja. A környezetbe beolvadó tárgyak észrevételének nehezítettsége a kontrasztérzékenység sérülésével függ össze. A zsúfolt csoportszobában nehezebb a kiigazodás, több a veszélyforrás.

Segítségnyújtásnál minden esetben biztosítsuk a megfelelő erősségű megvilágítást, kerülve a szembe tűző napot és a becsillanást. Gondoskodjunk helyi megvilágításról. A sérült kontrasztérzékenységet csak a környezet kontrasztosabbá tételével ellensúlyozhatjuk, akár az intézmény helyiségeinek, berendezési tárgyainak, vagy a neveléshez használt segédeszközökről, játékokról, szemléltető eszközökről legyen szó. A kontrasztosság önmagában színben nem meghatározható, mindig a tárgy és háttér viszonya adja. Ugyanakkor a fekete-fehér, kék-sárga legtöbb esetben megfelelő kontrasztot ad, és az erőteljes narancssárga, sárga szín jól ki tud emelkedni a háttérből. A foglalkozáson mindig az óvónő mellett, világos helyen üljön.

A sérülés jellegéből adódó problémák a **nevelési-oktatási helyzetben** is jelentkeznek.

A kopott, kis méretű játékokat nem minden esetben ismeri fel egyértelműen, válasszunk neki kontrasztos, jól azonosítható játékokat.

A *képfelismerés*, mint az egyik legnehezebb terület, a nevelés számtalan területén jelentkezik, ezért fontos ismerni a képválasztás legfontosabb szempontjait. Az egyszerű, körvonallal határolt, színes, kevés, de jellegzetes információt hordozó képek a legkönnyebben felismerhetőek. Nehezebb felismerni a több információt hordozó, zsúfoltabb, kevésbé határozott vonalvezetésű, részletezettebb képeket. A fekete-fehér sematikus ábrák és a fotók már a legnehezebb kategóriát képviselik. Lehetőség szerint ezen szempontok mentén válasszunk képanyagot a szemléltetéshez. Minden esetben törekedjünk, hogy a kép határozott nyomatékú legyen. Mindezek szem előtt tartásával ajánljunk mesekönyvet, és vele együtt nézve, szóbeli kérdésekkel, leírásokkal, rámutatással segítsük a képfelismerését. Győződjünk meg róla, hogy mit lát a gyermek, és szükség esetén szóbeli leírást adjunk a képről. Az óvodás életkor egyik legkiemeltebb feladata a képfelismerés fejlesztése.

A gyenge nyomatékú, halványan fogó *rajzeszközökkel* készült rajzot nem látja jól. Gondosan válasszuk ki számára az erős nyomatékú, jó minőségű ceruzát, engedjük filctollal rajzolni. A sárga ceruza kerülendő. Gyermekenként eltérhet, hogy kinek mi a megfelelő.

Feladatlapoknál gondot jelenthetnek a kis méretű, nehezen felismerhető rajzok. Fénymásolással nagyítsuk fel számukra. A feladatok vastag vonallal történő elválasztása könnyebbséget jelent az eligazodásnál. Segítsük őket egyénileg a lapon való eligazodásban, a megoldásban.

A tekintetléptetési nehézségek miatt a szórtan és sorban elhelyezkedő *kis tárgyak, képek* követése, *megszámolása* sok hibát rejt magában. A már megszámlolt tárgy áthúzása könnyebbséget jelent.

Szemléltetésnél fontos gondolni rá, hogy a gyermek egészen közel helyezkedjen el, vagy vigyük közel hozzá, lehetőség esetén adjuk a kezébe a tárgyat, képet, és minden esetben szóbeli leírással segítsük. Vetítéseknél, filmnézéseknél az első sorban kell ülnie, és narrálással válnak számára élvezhetővé a látottak.

A szem-kéz koordináció fejlődése érdekében ő is vegyen részt a kézügyességet kívánó alkotásokban. A segédanyagok és eszközök kontrasztossá tételével ő is sikerélményhez jut az alkotás során.

A *távolabbi tárgyakat* néhány látásélességét tekintve felső határértéken mozgó gyengénlátótól eltekintve, a látássérültek nem látják. Ezért nagyon fontos a távoli látnivalók, események állandó szóbeli közvetítése, így tudja később hang alapján beazonosítani a történéseket. A látássérültek emlékezete a sok használat során képes nagyon kifinomodni, ezt segíthetjük a korábban nézett képek, látott-hallott események visszakerdezésével.

Saját holmijaik között a gyenge látás miatt még nehezebben igazodnak el. Fontos a zsúfoltság elkerülése és a rendezéshoz szoktatás, azt találják meg könnyebben, amit tudnak, hogy hova tettek, aminek állandó helye van. A széküket, asztalukat, fogasukat, szekrényüket... kontrasztos jelöléssel el lehet látni.

A **mozgás** a másik terület, ahol legintenzívebben megmutatkoznak a látássérülésből fakadó hátrányok. Jó látás hiányában az alapvetően utánzásra épülő mozgásfejlődés sem tud zavartalanul fejlődni, vizuális motiváció hiányában meglassúbbodik, sajátos vonások, sztereotip mozgások

jelennek meg. A finommozgás szem-kéz koordinációra épül, ezért intenzív fejlesztésre szorul, és a precíz látást kívánó manuális tevékenységek terén a későbbiekben sem várható el a látókéval egyenértékű teljesítmény. Ide tartozik a mimika is, ami elsősorban a korlátozottan érzékelt minta miatt válik szegényessé. A tér átlátásának, megélésének korábban már említett korlátai miatt nagyobb térben a gyengénlátó gyermek mindig bizonytalanul mozog, sokszor bátortalan, ragaszkodik a kísérőhöz. A mozgás szemmel történő követése mindig nagy kihívást jelent, legyen az akár egy repülő labda vagy egy futkosó pajtás. A szintkülönbségek, magasságok, mélységek pontos észlelése szintén jó kétszemes látást feltételez. Ennek következtében a mászóakák, a fel-lelépést, ugrást kívánó tornaeszközök, de a lépcső is nagy koncentrációt igényel a gyermektől. Ha egy gyermeknek látótérkiesése van, mértékétől függően nekimehet tárgyakra, embereknek, de mindenképpen nehéz tömegben közlekednie, az emberek nagy része kiesik a látóteréből és váratlanul bukkan fel. A homályos látás miatt a számunkra természetes tárgyak, utcai objektumok akadályként jelennek meg, ilyenek a nyitott ajtók éle, alacsony tárgyak, átlátszó üvegfelületek, utcán a padkák, tócsák, útfelgyűrődések, de a kukák, hirdetőablakok, oszlopok is.

Segítség jelent, ha a gyermek előzetesen megismerheti a teret, végigjárjuk vele, állandó támpontokat adunk neki, amihez mindig visszatérhet. Ilyen lehet például az asztalnál a helye, padja, a csoportszoba ajtaja. Kontrasztos jelöléseket alkalmazhatunk a számára fontos helyeken, szekrénye, széke, fogasa. Az épület látássérülés szempontjából történő akadálymentesítése nagyon megkönnyíti a mozgását. Kiemelném ebből a lépcsőszélek, ajtóélek kontrasztos megjelölését. A renchez szoktatás és a folyamatos verbális közvetítés itt is nagyon fontos.

Nevelés-oktatási helyzetben, elsősorban *mozgásfejlesztésen* fontos odafigyelni. A mozgásutánzásra épülő gyakorlatokat nem látja jól, mindig álljon az óvónőhöz egészen közel, és pontos szóbeli instrukciókat adjunk. Előzetesen mutassuk meg a feladatnál használt, különösen a távolabb elhelyezkedő eszközöket, a velük végzendő feladat módját. A kontrasztos eszközök használata vagy kontrasztos csíkokkal való megjelölése felmérhetetlen segítséget jelent. A gyengénlátó gyermek a labdajátékokban ügyetlen, a páros helyzetben, megfelelő távolságból végzett dobás-elkapás ugyanakkor nagyon fejlesztő hatású számára. Mozgásos helyzetben nagyon fontos, hogy a gyengénlátó gyermek viselje a szemüvegét, nélküle olyan rosszul lát, hogy nagyobb veszélyt jelent, mint egy esetleges a szemüveg sérüléséből adódó baleset. A tevékenységek szóbeli közvetítését, a renchez szoktatást nem lehet elégszer hangsúlyozni. Bizonyos diagnózisokban fennáll a retinaleválás veszélye, vagyis a megvakulás. Ilyen esetekben kerülni kell az ugrálás-rázkódással, fordított testhelyezettel és a nagy erőfeszítéssel járó mozgásformákat (fejjel lefelé testhelyzet, bukfenc, leugrások magasabb eszközökről, intenzív szökdelések, nehéz labda használata, cipelések...). Ugyanakkor nagyon fontos, hogy lehetőség szerint ne kerüljön kiállításra a gyermek, mert a mozgás hiánya még bizonytalanabb mozgást, térészlelést és így nagyobb veszélyt jelent számára.

Az *egyéb programokon* való részvétel a gyengénlátó gyermek számára nagyobb fejlesztő erővel bír, mint az esetleges veszélyek, aminek ki van téve (kirándulás, kézműves foglalkozások, bábszínház...). Ilyenkor gondoljunk rá, hogy az ismeretlen helyzet nagyobb bizonytalansággal tölti

el, nem számíthat korábbi tapasztalataira, fokozottan figyeljünk a megfelelő segítségnyújtásra (pl. fogjuk a kezét kiránduláson...)

Nagycsoportban már előfordulhat, hogy a gyengénlátó gyermek maga is sok segítséget tud nyújtani, kérdezzük bátran, mit lát, mi jó neki, hogyan segítsünk.

4. A vakok sérülésének jellemzői, a megsegítés módja

Bár a gyengénlátók és a vakok is egyaránt a látássérültek csoportjába tartoznak, sérülésük tekintetében nagy a különbség. Míg a gyengénlátók **információszerzése** elsődlegesen vizuális, a vakok és már az aliglátók is audio-taktilis úton, vagyis elsődlegesen hallásra és tapintásra építve jutnak információhoz. Kompenzáló, látást helyettesítő képességeik kifinomulnak, megváltozik az érzékelhető ingerek iránti beállítódásuk. Hallásuk differenciáltabb működésre válik képessé, tapintás útján három dimenzióban érzékelnek, ami más képzetet eredményez (nincs egy meghatározott nézőpont, más jegyek emelkednek ki). Olyan érzékelési funkciókra is támaszkodnak, amit látók kevéssé használnak tudatosan: szaglás útján szerzett információ, valamint a kinesztézia, amit testérzetnek fordíthatunk, és a saját testünk, és annak mozgásérzékelését jelenti. Ha sötétben is pontosan rá tudunk otthon nyúlni a kilincsre, ugyanezt a képességet használjuk. A megváltozott ismeretszerzés következtében kialakult fogalmaik más tartalommal bírnak. A tyúk szó hallatán a vak gyermek nem egy tyúk vizuálisan megjelenő formáját látja maga előtt, hanem egyéb hozzá kapcsolódó érzeteket: meleg, puha vagy érdes tollazat, mozog és a hangját.

Verbális memóriájuk tekintetében kompenzatív jellegű funkciófinomodás figyelhető meg. A beszéd és a gondolkodás jelentősége szintén kompenzatív jelleggel megnövekedik az ismeretszerzésben. Ezzel együtt azonban megjelenik a verbalizmus. A beszűkült észlelési lehetőségek kisebb megismerhető világot eredményeznek, sok mindenről nem alakul ki reális ismeretük (túl kicsi dolgok, túl nagy dolgok, fényjelenségek, színek, természeti jelenségek, személyes ellenérzés...). Másrészt, amit megismerhetnének, azzal sincs sokszor alkalmuk találkozni. A fogalmakat, mivel sokszor hallják, szövegkörnyezetben megfelelően használják, de nincs mögötte tapasztalaton alapuló tartalom. A verbalizmus a fogalmi tartalom nélküli szavak használatát jelenti.

Fontos még megemlíteni a látásos és tapintásos érzékelés feltételeinek eltérését. Míg látással szimultán, azaz egyidejűleg, a látnivalót áttekintve sok információt kapunk, addig tapintással csak sorban egymás után haladva (szukcesszíve) érzük el ugyanezt. Ez az információszerzés idejét jelentősen megnöveli, ami a mennyiségre is kihatással van.

A látás hiánya a **mozgás**fejlődés valamennyi területén lelassúbbodást, lemaradást okoz, ill. sajátos vonásokat is tartalmazhat. A kialakult mozgás többször természetellenes vonásokat tartalmaz, megjelennek sztereotip mozgásformák, tartási problémák. Hiányzik a gazdagon árnyalt arcjáték, és a szem-kéz koordináció nehezített.

A **térérzékelés** mássága a fent említett eltérő érzékelési móddal van összefüggésben. A vak gyermekek támpontok használatával közlekednek, meghatározott helyhez, tárgyhoz, hanghoz viszonyítva térképezik fel, majd tájékozódnak egy adott térben. Lehet ez többek között egy bejárat, egy rendszeres ülőhely, egy kültéri objektum (pl. mászóka), de egy bűgő trafódoboz is. Közlekedés során közvetlen kontaktusra van szükségük, azaz sokszor falak mentén, azt időnként megtapintva tudják magukat betájolni. Nagy térben, tapintható viszonyítási pont nélkül a legnehezebb a közlekedés számukra.

Erősen függenek környezetüktől. A látás hiányából adódó kiszolgáltatottságot a **társas kapcsolatokban** legnehezebb megélni. Egy nagyobb társaságban, de akár a csoportban nem látják, ki van jelen, ki mit csinál, kivel lehet kapcsolatot kezdeményezni. A metakommunikációs jelek korlátozott érzékelése is nagyon kihat a kapcsolatépítésre. Ennek következményeként különböző mértékben elszigetelődnek. Óvodás korban életkori sajátosságok miatt ez még kevésbé van jelen, de megelőző célzattal fontos erre a területre is hangsúlyt fektetni. Kiemelten fontos számára, hogy megtanítsuk, hogy más gyerekek is vannak jelen, hogy adott hanghoz egy adott gyerek tartozik, és hogyan lehet hozzájuk kapcsolódni.

Nevelési alapelvek

- *Rendszeresség*
 - Tudni kell, mit hova tett, mert nem találja és akkor „nincs”.
- *Kiszámíthatóság*
 - Előre kell jelezni a történéseket, különben váratlan és ijesztő lehet.
- *Sokoldalú szemléltetés*
 - Reális ismeretek érdekében valamennyi érzékszervre támaszkodva fontos szemléltetni.
- *Állandóság*
 - Tárgyaknak állandó helyei, közlekedésnél fix kiindulási pontok legyenek.
- *Önállóság*
 - Túlvédés, túlféltés, túlzott kiszolgálás fokozza az önállótlanyságot, fontos az elkerülése.
- *Fokozott testkontaktus*
 - Jobban igénylik a testkontaktust.
- *„Látod” szó használata természetes számukra*

Rájuk is érvényesek a többi gyermek esetén is alkalmazott alapelvek: az egyéni adottságokhoz való alkalmazkodás, a változatosság és az érzelmi támasz nyújtása.

A **nevelési-oktatási** helyzetben jelentkező nehézségek közé tartozik az *eligazodás a saját tárgyai között*, asztalán, szekrényében, fogasánál, sokszor azt is meg kell tanítani, hogy az az övé, és másnak is van. Ehhez az nyújt **segítséget**, ha elegendő helyet biztosítunk számára, rendez szoktatjuk (ruhái elpakolása), tapintható jelöléseket használunk és megtaníttuk neki. Állandó

rendszert célszerű kialakítani, amit meg tud szokni. Állandó útvonalakon, állandó támpontok mentén közlekedik. Fontos jelezni, ha valamit elmozdítunk.

Gondolnunk kell mindig arra, hogy a *foglalkozásokon történt események* csak hallás és tapintás útján jutnak el hozzá. Ezért mindent hangosan közvetíteni kell, amit látni lehet, ami történik éppen, aki szól... Amit lehet, kézbe kell adni, vagy közel vinni őt. Egyéb érzékelhető ingerekre fel kell hívni a figyelmét (szag, súly, felület...). Sokat kell mesélni a tárgyakra, jellemzőikről, működésükről, amit enélkül korlátozottan ismerne meg. Ha vannak látós tapasztalatai, célszerű építeni rá.

A **mozgás-tájékozódás** biztonságos kialakítása is nagyon fontos a vak gyermek életében. A vak gyermeket az óvoda általa használt részén fontos megtanítani önállóan közlekedni, amihez kiindulási pontokat és taktilis támpontokat kell nyújtani neki. Mindig ugyanazon az útvonalon menjen a mosdóhoz, a fogashoz, megkeresve közben az útvonal mentén a támpontokat (pl. faliszőnyeg). Nehézséget jelentenek a kiálló akadályok (nyitott ajtó éle, fejmagasságban kiálló tárgyak, padlón felejtett alacsony tárgyak, sarkok, élek, mélységek...), amennyire lehet, ezeket szüntessük meg, vagy figyelmeztessük rá. Átrendezésről minden esetben szóljunk. Foglalkozásokon mindig az óvónő mellett helyezkedjen el.

A *mozgásos foglalkozásokba* való bekapcsolódásnál ideális, ha van pedagógiai asszisztens mellette. Pontos instrukciókkal, tapintás segítségével és „fizikális beállítással” képes a gimnasztikai gyakorlatok követésére. Előre mutassuk meg, tapinthassa meg a használt eszközöket. Az ő esetükben különösen fontos az egyéb programokon való részvétel (kirándulás, kézműves foglalkozások, bábszínház...), valós ismeretekhez, tapasztalatokhoz jutnak általa. Ilyenkor fokozottan ügyeljük a számára nem várt események előrejelzésére.

Óvodás korban még nem használunk speciális segédeszközöket, de sok játék puff festékkel tapinthatóvá alakítható.

5. A szociális beilleszkedés nehézségei

Látássérült gyermek születése a **szülők** számára nagy megrázkódtatást jelent. A trauma feldolgozása hosszú folyamat, fontos, hogy pszichológiai segítséget kaphasson a család. Az elfogadásig megtett út visszatükröződik a gyermekben, és sok hibalehetőséget hordoz. Az egyik tipikus hiba a gyermek túlvédése, túlzott kiszolgálása, ami a látássérült gyermek látásából adódó kiszolgáltatottságát, önállótlanágát tovább fokozza. Szakemberként, óvopedagógusként fontos, hogy megértően viszonyuljunk a szülők nehéz helyzetéhez, miközben támogatásunkról biztosítva őket segítsünk a helyes közélet megvalósítását az önállóvá nevelés terén.

Látássérült gyermek jelenléte a **csoportban** nagy lehetőséget jelent a látó gyermekek szemléletformálására, fogyatékosokról kialakított reális képének alakítására. Felismerhetik, hogy nem vagyunk egyformák, hogy a másság természetes. Tudat alatt tapasztalatot szereznek arról, hogyan is lehet kommunikálni egy nemlátóval. Megtapasztalják a segítség örömét, kezdenek figyelni egymásra. Felnőttként bátran fognak segíteni sérült embereken, önállóbbá, elfogadóbbá,

segítőkészebbé válnak. A szemléletformálásban óriási szerepe van az óvopedagógus hozzáállásának. A segítőkészséget le nem építve meg kell tanítani a gyermekeknek, hogy csak abban segítsenek, amiben valóban rászorul a látássérült, ellenkező esetben csak tovább fokozódik az önállótlanóság.

Speciális fejlesztés

A sajátos nevelési igényű gyermeknek, így a látássérült gyermeknek is biztosítani kell a speciális fejlesztést. **Látássérült szakos gyógypedagógus** jelenléte a nevelésben feltétlenül szükséges. A szakember feladata a gyermek számára fejlesztő órák keretében a speciális fejlesztés biztosítása, az óvopedagógusok munkájának segítése tanácsadással, és a szülőkkel való kapcsolattartás.

A fejlesztés (rehabilitációs, habilitációs foglalkozások) keretében zajlik a látásnevelés (gyengénlátó gyermek esetén), ami a korábban már említett vizuális alapfunkciók és észlelési képesség fejlesztését, a gyermek meglévő látása használatának tökéletesítését jelenti. Továbbá az ép érzékszervek intenzív fejlesztését, a szem-kéz koordináció, finommotorika, grafizmus folyamatos erősítését. Lehetőség esetén ide tartozik a nagymozgás fejlesztése is. Szerep jut a gyógypedagógusnak a személyiségzavarok megelőzésében is (helyes önértékelés formálása, alkalmazkodási képesség fejlesztése).

A fejlesztés heti rendszerességgel a gyermek nevelését végző intézményben zajlik.

Jövőkép

Ép értelmű gyengénlátó gyermekek esetében ma már természetesnek számít a lakóhelyén történő **integrált oktatás**. A tanulók speciális optikai és elektronikus nagyító eszközök segítségével be tudnak kapcsolódni a tanulásba. Látássérült szakos gyógypedagógus biztosít speciális fejlesztést számukra, segíti a pedagógusok munkáját. Vak gyermekek befogadására is egyre nyitottabbak az iskolák. A vak tanulók Braille-írás-olvasással, majd felső tagozatban és középiskolában digitális úton tanulnak. Egyre többen végeznek felsőoktatási intézményben. A technika fejlődésével a legmodernebb infó-kommunikációs eszközök állnak rendelkezésükre, melyekkel látókkal egyenértékű módon képesek internethasználatra s ezen keresztül információszerezésre. Az eszközök használata kihat egész életmódjukra, társadalomba való beilleszkedésükre.

Az utóbbi tíz évben a felnőtt látássérültek ellátása is kialakításra került az országban. Az oktatásból kikerülő látássérülteknek speciálisan képzett szakembereket foglalkoztató szervezetek nyújtanak elemi rehabilitációs ellátást.

Felhasznált irodalom

- Paraszky Sára: Közelről nézve, a gyengélátó gyermek 1994.
- Nyújtsd a kezéd! Tanácsadó kézikönyv látássérült kisgyermek szüleinek. Látásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ
- Dr. Pálhegyi Ferenc (szerk.): Mit tegyünk, hogy életünk teljesebb legyen? MVGYOSZ, Bp., 1988.
- „Kéz a kézben” útmutató a csalásban élő, valamint bölcsődébe, óvodába integrált látássérült kisgyermek szülei és nevelői számára. Látásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság